

معرفی کتاب

شورای امنیت و جنگ تحمیلی عراق علیه جمهوری اسلامی ایران

فیروزه فیروز*

هدایتی خمینی، عباس. (۱۳۷۰). *شورای امنیت و جنگ تحمیلی عراق علیه جمهوری اسلامی ایران*. تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

کتاب حاضر، مشتمل بر ۳ بخش و ۹ فصل در باب سازمان ملل متحد و توازن قدرت جهانی، شورای امنیت و مسائل جنگ و ارزیابی شورای امنیت در مورد جنگ تحمیلی به نگارش درآمده و دارای سه پیوست: اعضای دائمی شورای امنیت سازمان ملل متحد از سال ۱۹۸۰ تا ۱۹۸۸ م. / ۱۳۵۹-۱۳۶۷ ش.، روزشمار اقدامات و مداخلات سازمان ملل متحد در مسئله جنگ عراق با ایران از آغاز جنگ تا هنگامی که جمهوری اسلامی ایران قطعنامه را پذیرفت، در قطع وزیری و در ۳۲۹ صفحه، با یادکرد منابع، مأخذ و پانویس، تنظیم شده است.

باتوجه به اهمیت موضوع در تاریخ، نبود نمایه به عنوان کلید، کشف مطالب (جاینامه، نامنامه، و موضوعات مهم) را غیرقابل دسترس می‌نماید.

در نقد مطالب موجود، شورای امنیت (UNSC) تنها

رکن سیاسی دائمی سازمان ملل متحد است که فریضه صیانت از امنیت و صلح بین‌المللی را برعهده دارد. مجموعه مطالب مندرج در کتاب، سعی در عریان‌سازی نحوه برخورد شورای امنیت با جنگ تحمیلی عراق علیه ایران و بیانیه‌ها و قطعنامه‌های صادره آن شورا دارد. نویسنده، در فصل اول به نام «سیستم همکاری بین‌المللی برای توازن قوا در قرن بیستم»، به فضای سیاسی پس از جنگ جهانی دوم، علت پیدائی جامعه ملل و محدوده منشور ملل پرداخته و در معرفی جامعه بین‌المللی معاصر، آن را تجمع نظام‌های ارزشی، اخلاقی، سیاسی و عقیدتی و با اختلاف بسیار جدی و عمیق در شرایط اقتصادی و اجتماعی مشخص بیان داشته، و معتقد است که چنین جامعه‌ای با جوامع سیاسی اروپائی قرن‌های هفدهم تا نوزدهم - که در آن مفهوم حاکمیت مورد بحث و گفتگو

بود - تفاوت‌های عمده دارد.

سپس به مراحل تلاش برای حاکمیت برابر در فاصله بین دو جنگ، انقلاب ضداستعماری بعد از جنگ دوم جهانی، پیکار با تبعیض نژادی، و تلاش کشورهای در حال توسعه برای برقراری عدالت اقتصادی پرداخته است. مطالبی که در بخش اول آمده، اگرچه مفید است ولی ارتباطی با قطعنامه ندارد. بخش دوم فصل اول کتاب، به روابط ایران و شورای امنیت اشاره دارد و این که نخستین موضوعی که در تاریخ شورای امنیت مطرح شد، شکایت ایران علیه مداخلات شوروی در امور داخلی و مسائل دیگری بود که حادث گردید، همچون شکایت انگلیس علیه ایران در موضوع نفت، انتخاب ایران به عضویت شورا، استقلال بحرین، تصرف سفارت آمریکا در تهران، و حمله ناو آمریکا به هواپیمای مسافربری ایران مطرح شده است.

فصل دوم در بخش دوم به سابقه تاریخی و حقوقی اختلافات عراق و ایران از سال ۱۹۱۳م. / ۱۲۹۲ش. تا ۱۹۷۵م. / ۱۳۵۴ش. و تحولات پدید آمده، تجزیه دولت عثمانی، و تغییر مرزهای ایران و عراق پرداخته و در نهایت به بررسی دلایل عراق در توجیه لغو مهم‌ترین سند روابط حسن همجواری دو کشور یعنی همان عهدنامه ۱۹۷۵ و حمله به ایران پرداخته است.

نویسنده، پس از طرح موضوع، صدور اولین بیانیه شورای امنیت را در تاریخ بیست و سوم سپتامبر ۱۹۸۰م. / اول مهر ۱۳۵۹ش. ناکافی دانسته و با عنایت به دلایل حقوقی و تأکید بر رسمیت، اعتبار و ضمانت اجرائی صدور قطعنامه شورای امنیت را الزامی عنوان کرده است. در تحلیل قطعنامه ۴۷۹ به عنوان نخستین قطعنامه صادره

شورای امنیت پس از ۶ روز از آغاز تهاجم، به نکات حائز اهمیتی پرداخته همچون احراز وقوع جنگ، به کار بردن واژه «وضعیت» به جای «اختلاف»، معرفی نکردن متخاصم، برخورد ناقاطع با متجاوز، قصور در کاربرد مواد ۳۹ و ۵۰ منشور و اشاره به ماده ۲۴ به جای آن که دلیل بارزی بر ضعف قطعنامه است.

نویسنده معتقد است که اختلافات داخلی در میان مقامات سطح بالای جمهوری اسلامی ایران مانع از اتخاذ سیاستی قاطع و صحیح در زمینه مسائل سیاسی و بین‌المللی جنگ شد و زیان‌های سیاست «قهر» از سازمان‌های بین‌المللی در قبال جنگ بیش‌تر روشن گردید.

نامبرده همچنین معتقد است که این قطعنامه، خشت نخست بنای کجی شد که شورا بنا نهاد و قطعنامه‌های متعدد دیگرش در قبال جنگ تحمیلی به دنبال آن آمد.

تحلیل قطعنامه‌های ۵۱۴، ۵۴۰، ۵۲۲، ۵۸۲، ۵۵۲ و ۵۸۸ و مقایسه آن‌ها با قطعنامه ۴۷۹، روند جنگ و زمینه‌سازی‌های لازم را برای صدور قطعنامه ۵۹۸ فراهم آورد.

نتیجه‌گیری انجام شده از تحلیل تطبیقی قطعنامه‌های ۴۷۹ و ۵۹۸، حاکی از آن است که تنها در قطعنامه ۵۹۸، موضوع به عنوان منازعه بررسی شده و به صورت تصمیم شورای امنیت صادر گردیده است.

بخش پنجم کتاب، با پرداختن به بیانیه‌ها، اعلامیه‌ها، پروتکل‌های بین‌المللی و ممنوعیت استفاده از سلاح‌های شیمیایی، حمله به مناطق مسکونی و غیرنظامی، و نقض عمده حقوق انسانی در جنگ عراق علیه ایران، بررسی و ارزیابی شده و واکنش ضعیف مجامع بین‌المللی و بخصوص عملکرد شورای امنیت را در جایگاه نهاد سیاسی سازمان ملل مطرح ساخته است.

